

U ŠTA SE USTANAK IZRODIO

(odlomak iz romana - sotije* *Početak bune protiv dahija*)

Kad se ono proneo glas o smaku sveta, i kad su ratne operacije stale, u Voždov konak je došao slepi pesnik Filip Višnjić. Bio je pomalo ljut na Vožda što je odustao od pohoda na Šabac, iako je, on Filip Višnjić, već spevao odu velikoj srpskoj pobedi na Mišaru i već je bezbroj puta otpevao na svojoj beskrajnoj turneji po Srbiji. Koja i dan danas traje.

Karađorđe nije voleo Višnjića. Uopšte, u tadašnjoj Srbiji ljudi sa prezimenom izvedenim od imena majke nisu bili na ceni, i sve do 1875. nisu imali pravo da nose nož. Konačno, kao nesvesni Platonov sledbenik, Vožd je držao da u budućem Romejskom carstvu za pesnike ne treba da bude mesta. Ali nije bio u stanju da ubije slepog čoveka. Tim pre što je pesnik nehотиčno

* opaska priređivača

Sotija, strf. (*sotie* lakrdija, prema *sot* glupan)

knjiž. alegorisjko pripovedanje o temama iz filozofije i etike, nastalo iz srednjovekovne lakrdije u kojoj su lakrdijaši govorili bez ustručavanja, bez dlake na jeziku, a da im se to ne zameri. (Klajn, Šipka *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Prometej, 2006)

odneo značajnu pobjedu nad neprijateljem. Čuvši, naime, daleki eho Višnjićevog guslanja i zapevanja o velikoj srpskoj pobjedi, šabački Turci su stihove uzeli zdravo za gotovo, pokupili prnje i otišli u Vidin. Karađorđe ga je za to darivao jednom slepom ulicom u Beogradu. Ali mu je skrenuo pažnju da se ne uznosi previše. Eto, tako je bilo, a već je gospodar-Gvozdinov najmlađi sin učio iz istorije da je na Mišaru tekla krv do kolena. Krvi, doduše, nije manjkalo. Oni koji su navodno izginuli na Mišaru, svakako se nisu nanosili glava, ali je Gvozdina kao trezvenog i istinoljubivog čoveka, onespokojavała neshvatljiva potreba za preuveličavanjem događaja.

Sve dok, negde pred kraj 19. veka, Nerođeni Istorioografi nisu usvojili naučni metod, Tanasko Rajić je, recimo, ginuo na četiri odvojena mesta, a strogi učitelji su ocenjivali jedinicom one đake koji nisu bili u stanju da nabroje sva četiri. „Magarčino”, prekorevao bi strogi uča pokunjenog đaka, „Tanasko Rajić nije žalio da četiri puta položi život za tvoju slobodu, a ti ne možeš da zapamtiš gde je sve junak ginuo.”

A tek kako se prezrivo gospodar Gvozdin osmehivao slušajući praunuka Aksentija gde sav važan deklamuje pesmu Početak bune protiv dahija kada bi čuo stihove „tu knezovi nisu

radi kavzi, nit su radi Turci izjelice". Gvozden je bio uveren da takvo poigravanje sa stvarnim događajima neće izaći na dobro. Da se bar sačekalo da savremenici ustanka pomru, on bi i razumeo nameru da se od slepačkih pesama napravi politički sistem. Ali još je bilo živih starina, koji su dobro pamtili šta se zbivalo. Ne samo da je netačno da knezovi i Turci izjelice nisu bili radi kavzi; nije se u stvari znalo ko je veći kavgadžija. Pa zar Karađorđe nije već u trinaestoj godini ubio jednog Turčina samo zbog toga što su njegovi psi malo zalajali na Petrovića svinje? Uopšte, Gvozden je uviđao da laži i proizvoljnosti iznete u Početku buna protiv dahija neće Srbiji doneti ništa dobro. Generacije i generacije Srpčadi, od Gvozdenovih vremena pa do današnjih dana, odgajane su u duhu patriotske mržnje prema dahijama. A Aganlija, Kučuk Alija, Mula Jusuf i Mehmed Fočić-aga ustvari uopšte nisu bili dahije. Pogotovo nisu bili radi kavzi. Štaviše, u vreme podizanja ustanka, bili su već sto i više godina mrtvi. Nedužne age na koje je usmeren rodoljubivi gnev bili su zapravo dobrodušne starovremenske čiftluk-sahibije, koje su pazile raj u i vreme provodile u čitanju Kurana, merhametu, teferičenju po fićir-bairima i melanholičnom razmišljanju o prolaznosti života. Usmeno im je

narodno predanje do u beskonačnost produžavalo živote i održavalo ih na vlasti, pripisujući im sva docnija nepočinstva anonimnih zulumčara. Prave dahije, one zbog kojih je podignut ustanak, zvale su se ovako: Ubraga, Musaga, Mujaga i Avdaga. Kada se to, negde oko 1817, saznalo, bilo je kasno da se bilo šta menja u kolektivnom sećanju. „Eto kako lažu!”, gundao je Gvozden dok mu je praunuk Aksentije naglas čitao lekcije iz Istorije za treći razred osnovne škole. „Dahije pobijene, a glave im posečene na ostrvu Ada Kale! Sakloni, Bože, i Majko božija”.

Lekcija o seči dahijskih glava vratila je Gvozdena mnogo godina unazad, u Voždovu šatru, usred jedne od erupcija Karađorđevog gneva. Sa Ade Kale četokaikom se neobavljena posla behu vratili četiri brata Pseudoavakumovića, poslata da poseku dahije. Ploveći niz Dunav, slavoljubiva braća su zastajkivali po usputnim pristaništima, pijančili, šenlučili i hvalili se pred narodom da idu po dahijske glave. Čuvši šta im se sprema, Ibraga, Musaga, Mujaga i Avdaga su, da ne bi živi pali Srbima u ruke, skočili u Dunav i podavili se. Filip Višnjić je već bio opevao seču dahija. Nije se imalo kud. Glave su se morale nabaviti. Zato je vožd naredio da se neoprezni Pseudoavakumovići na licu mesta pogube, da im se poodsecaju i usole

glave i da se – pre nego što ih pošalje sultanu u Stambol – nataknu na koplja i izlože pred narodom.

Eno ih i dan danas gde kupe prašinu u podrumu nekog muzeja u Carigradu.

Knjaz Miloš nije bio dorastao Karađorđu ni kao vojskovođa ni kao državnik, ali ga je uveliko nadmašivao u lukavstvu. Čim se preko Voždovog leša popeo na vlast, prestonicu je iz Beograda premestio u Kragujevac. Nerođeni Istoriografi su naknadno izmislili priču o tome kako knjaz nije očima mogao da vidi Turke, pa se uklonio u unutrašnjost, što je bila obična besmislica. Miloš je voleo Turke. Samo ih nije voleo na vlasti. A knjaževsku je upravu izmestio u Kragujevac da bi se udaljio iz vidnog polja austrougarskih teleskopa načičkanih po dunavskom keju ispred Kontumaca. Tako je mogao da radi šta mu padne na pamet, a da to posle nekoliko dana ne osvane na stranicama belosvetskih novina. Uveličavajuća stakla tih đavolskih naprava bila su u stanju da vide i ono što niko s ove strane Dunava nije video – na primer, progon Jevreja koji je usledio odmah posle oslobođenja Beograda. Ni gospodar Gvozden, čovek odličnog pamćenja, verovatno najtrezveniji i najnepristrasniji od svih ustanika, nije mogao da se seti nikakvog progona, iako je

docnije u *Wiener Zeitungu* čitao opširnu reportažu o nabijanju dorćolskih Sefarda na kolac, čak se i prepoznao na ilustraciji koja je prikazivala grupu ustanika kako odvođe vezane Jevreje na stratište. Ranke je napisao nekoliko pasusa o tome u *Srpskoj revoluciji*, ali su te stranice docnije istrgnute. Među hiljadama knjiga posvećenih ustanku, samo u *Istoriji srpskog ustanka* Lazara Arsenijevića Batalake nalazimo stidljiv pomen nekakvih nepočinstava:

„Jevreji ovi”, beleži Batalaka, „činili su svakakve usluge Turcima, a naročito dahijama Ibragi, Musagi, Mujagi i Avdagi, dok su ovi pašalukom beogradskim vladali i kad je Gušanc Alija samo gradom beogradskim silom svoje vlasti upravljao i zapovedao. Oni su Turcima bez razlike, no sve za vrlo dobar svoj interes, u svemu išli naruku. Oni samo što nisu bili dželati, a ostale sve usluge činili su Turcima, pa ma kako te njihove usluge nečovečne i uporopastitelne za hristijane, za Srbe, bile. Oni su zdravo dobro Turcima promećući se svuda i za špijone služili, pa zato su pri osvojenju varoši beogradske od Srba i oni morali dosta koječega pretrpiti.”

Kada je navedeni pasus Batalaka podneo na uvid cenzorskoj službi Nerođenih Istorioografa – što je bila svakodnevna obaveza srpskih pisaca

– umalo nije fasovao batine, od kojih su ga spasile samo poodmakle godine i slava prvoborca ustanka. Batalaka je tu, na licu mesta, pred cenzorima, morao dopisati sledeću izmišljotinu: „Posle toga (posle čega?) Jevreji ovi morali su svi skupa, tj. ljudi, poočeredno ići u grad i tamo salivati taneta puščana i viti fišeke (patrone) puščane, jer su u tom poslu vešti bili, budući da su se u tom radu još za vreme Turaka, svaki dan u gradu to izrađujući, zdravo izveštili bili.”

Tako je Batalaka za sva vremena rešio jevrejsko pitanje. Ali u ruskim arhivama postoje dokumenti o tome da su bečki Jevreji zatražili audijenciju kod carskog ambasadora Razumovskog i predočili mu dokaze o stradanju sunarodnika, posle čega je Razumovski preporučio komandantu ruskog ekspedicionog korpusa, Miheljsonu, da izdejstvuje oslobađanje preostalog jevrejskog življa.

Nasuprot Karađorđevoj viziji obnovljenog Romejskog carstva, Miloš je srpsko knjaževstvo zamišljao kao veliko seosko domaćinstvo. U Konak podignut u Kragujevcu, koji je, kada se namakne dovoljno para za proširenje, trebalo da preraste u stanište svih podanika, za početak je smestio popečitelje, sovjetnike, pisare, policaje i poslugu. Tu, pod budnim knjaževim okom, činovnici su radili, tu su jeli i spavali, i tu što prirodnom,

što nasilnom smrću, umirali. Vuk Karadžić – saznajemo iz njegovih beležaka i pisama – nije bio zadovoljan uslovima života u konaku. Zidovi soba su, jadikuje Vuk, neverovatno tanki, a zbog širokog zazora među daskama od kojih su napravljeni, delimično i providni. Razgovori vođeni u prizemlju jasno se čuju na tavanu. Svuda prašina. Odasvud duva najstrašnija Vukova noćna mora – promaja. Vuk to pripisuje primitivizmu. I ne pomišlja da je Miloš unutrašnju arhitekturu prilagodio mogućnosti da u svakom momentu čuje i vidi šta se radi u konaku. Privatnost i udobnost državnih činovnika je luksuz koji sebi mogu dozvoliti sultan i ćesar – zbog čega će na kraju svakako propasti – ali ne i on, Miloš, koji zna da su u Srbiji privatnost i udobnost najplodnije tlo za izdaju. Zbog toga činovička zadovoljstva treba svesti na najmanju moguću meru. Njemu i državi najbolje će služiti onaj sovjetnik koji zahvaljuje Bogu što se uopšte probudio živ i koji se nada da će – ako nešto ne zabrlja – oko podneva dobiti sledovanje: komad proje, čanak čorbe i struk luka. Takav sve svoje vreme posvećuje državnim poslovima i beskrajno je odan, što ne bi ni u kom slučaju bio ako bi se domogao kuće i okućnice. U tom slučaju, sovjetnik počinje da umišlja da država treba da ga štiti i služi njemu i njegovoj kući. Nikuda to ne vodi i

ništa dobro ne donosi. Zbog toga knjaz, mnogo pre Karla Marksa, uviđa pogubnost privatne svojine, i odlazi korak dalje, lišavajući podanike vlasništva nad životima.

Jedna je stvar kada samovoljno raspolažeš svojim životom, a sasvim druga kada ti ga na revers i potpis pozajmljuje knjaz.

Gospodar Gvozden se posle Karađorđeve smrti bio okanuo politike, ali se politika nije okanula njega. Na knjažev poziv morao je otići u Kragujevac da preuzme diplomatsku prepisku s Visokom portom, iako je pravi razlog u stvari bila Miloševa želja da ga, kao Karađorđevog čoveka od poverenja, drži na oku. Gvozden je dobro poznao Miloševu lakrdijašku narav, ali došavši na prvo zasedanje vlade, nije mogao da se načudi šta se iz ustanka izrodilo, o čemu se sve tamo razgovaralo i šta se sve radilo. U neopisivom neredu i pometnji tamo su aplauzom i povicima „aferim” pozdravljane sumanute ideje, poput predloga da se budući srpski novac kuje u obliku kuglica, kako bi u slučaju ratne oskudice mogao poslužiti umesto pušćane municije.

Nekako tih dana, knjaz je bio zdravo neraspoložen zbog jednog krajnje neprijatnog

pisma austrougarskog ministra spoljnih poslova Meterniha, u kome mu je grof biranim diplomatskim rečnikom saopštio da on, Miloš, smrdi na rakiju i beli luk, i da, kao takav, ne može računati na austrijsku podršku na međunarodnoj konferenciji u Lublinu. Da bi odobrovoljio knjaza, verni Amidža je Meternihu promenio ime u Mekterbaša i naredio Vuku Karadžiću da izmene unese u Rečnik srpskog jezika, što je ovaj – istina, nevoljno – i učinio, pa je veliki diplomata sve do 1958. u Srbiji ostao poznat kao Klemens Vencel fon Mekterbaša. Korak dalje je otišao Petar Čardaklija s predlogom da se – u znak odmazde – austrougarski prestolonaslednik ubije, da mu se odseče i usoli glava i da se pošalje sultanu u Stambol. Čardaklija, koji je posle nekoliko boravaka u Bukureštu i Petrogradu umislio da je diplomata evropskog formata i počeo da govori nerazumljivom mešavinom ruskog i srpskog, predočio je knjazu dalekosežne posledice patriotskog čina koji će sasvim sigurno promeniti tok istorije. Austrija će – predviđao je Čardaklija – da bi sačuvala obraz, morati da zarati sa Srbijom. U tom slučaju, Engleska i Francuska neće ostati po strani. Umešaće se, pobeđiće i raskomadaće Sveto rimsko carstvo. Usred Čardaklijine govorancije, iz mračnog budžaka obavijenog paučinom iskočio

je hajduk Veljko i povikao: „Svetli knjaže, ja ću skota da ubijem, sedlajte mi, momci, konja, pa da krećem u Beč.” Iznenadna pojava hajduk Veljka izazvala je popriličnu nelagodu. Prisutni su se prekrstili i u čudu zagledali, a Miloš je blago rekao: „Veljko, brate, pa zar ti nisi poginuo?” Slavni junak se lupio po čelu, prozborio: „Kuku meni, jesam, al’ sam zaboravio”, i prhnuo natrag u budžak. Posle nekoliko trenutaka, svi su zaboravili šta se dogodilo.

A naređenje da se pristupi pripremama za ubistvo austrijskog prestolonaslednika zavedeno je u knjaževske protokole i posle devedeset godina sprovedeno u delo.

Odmah potom, knjaz se sa svetskoistorijskih visova spustio na zemlju da bi lično sudio u sporu između neke pustopašne majke iz Knića i njenog muža Vilimana, koga je napustila tvrdeći da je polno nemoćan. Stvar je bila ozbiljna! U Miloševoj Srbiji polna nemoć se kažnjavala smrću. Optuženi je poricao optužbe, ubeđujući knjaza da ga je žena napustila jer se spetljala sa nekim kovačem Milojem iz Grgusovca. Stvar je zahtevala solomonski pristup. Miloš je malo porazmislio, i naredio paru da tu, pred svima, na delu, dokažu ko je u pravu. Bračni par je na sveopštu radost okupljenih prostaka, morao da postupi

po naređenju, a datum sramotnog suđenja, 24. 6. 1824, u tajnosti se slavi kao početak porno-industrije u Srba.

SOTONA NAD STADIONOM

(odlomak iz *Napuklog ogledala*)

Uprkos mojim ontološkim ubeđenjima, počeo sam da igram fudbal za FK RADNIČKI. Trener, uprava i navijači nisu imali ništa protiv. Interesovalo ih je da li dajem golove, ne da li postojim. A davao sam golove. Za divno čudo. Otac beše jedini kome je smetala moja sportska karijera. Želeo je da se bavim nekim poštenim zanimanjem; da budem policijski inspektor, oficir, eventualno inženjer mašinstva. Trčeći i nabijajući kondiciju na treninzima, psihoanalitičkom metodom sam došao do zapanjujućih saznanja: moj otac beše *sturm und drang* tip; nemoguće da ga sport nije zanimao. Drugo nešto beše posredi: sve što sam činio, ako nije bilo po njegovoj želji, dovodilo ga je u stanje užasa i činilo smrtnim. Jer, nesumnjivo nesvesno, otac je nameravao da od mene načini sebe; ne u smislu da budem njegova kopija, to ne. Hteo je da u potpunosti postanem on; da poprimim sve njegove osobine, njegova uverenja, sve vrline i mane kako bi mirno mogao umreti, siguran da će nastaviti da živi u mom obliku. Zato sam, njemu u inat, igrao fudbal svim srcem. On je smatrao da je fudbal pokvarenjačka igra. I, mora se priznati, bio je u pravu. Ali nisam

igrao da bih bio pokvaren – igrao sam da bih došao do kakvog-takvog identiteta (do broja 8 na leđima) i da bih nešto više naučio o istoriji. Fudbal je tipična istorijska igra; on kao i istorija, nema smisla: proturiti loptu preko gol-linije nije nikakav smisao. Ali jedini način da čovek danas bude tužan ili srećan jeste da tuguje kad gol primi, a da se raduje ako gol dâ, radujući se i tugujući naizmenično, sa nepreglednom masom bezimernih navijača, što je znatno olakšanje u svemu. Dotle se doguralo sa tugom i žalošću. No, to je domen sociologije koja me uopšte ne zanima. Sličnost fudbala i istorije je drugačije prirode: pobediti po svaku cenu, pobediti bez obzira na žrtve, bez obzira na *fair play*. *Fair play* je šarmantna zabluda markiza De Kubertena, koju su mangupi iskoristili i unovčili. Igrao sam fudbal, mogu se zakleti, nema tu nikakvog *fair play*-a. Sve sama prevara do prevare. Kada pređeš protivničkog halfa, tribine su na nogama i kliču ti, ali učinio si to uz pomoć jednog od smrtnih grehova: half je mislio da ćeš na levu stranu i Sotona likuje u oblacima nad stadionom. Juriš napred ivicom aut-linije i jedina misao u glavi ti je: prevariti, prevariti, dati gol. Jednom, tada sam već bio okačio kopačke o klin i tek ponekad sparingovao svom prijatelju Bobi, zamislih humaniju verziju fudbala u kojoj

bi se do protivničkog gola stizalo zahvaljujući boljem poznavanju lepih veština: muzike, poezije, geometrije. Ali bila je to sportska fantastika; ni sâm ne bih mogao zaigrati ni u podsavezu. Ne bi to moglo proći. Dinamika je ono što privlači navijače. Ne pravda i istina. Zar je pravedno gledati u jedan ugao, a šutnuti loptu u drugi? Postideti golmana koji je ispod dresa ipak čovek. Nije, naravno da nije, ali publika i sredstva informisanja uznose strelca do zvezda i time ga guraju pravo u pakao, prepun sportskih asova, uostalom. Srećom, sve mi je brzo dosadilo; kad znaš da nisi ništa, ne možeš se tek tako uhvatiti za nešto. Napustio sam fudbal i za dlaku izbegao večni oganj.

Beše to u vreme kada je tetka prvi put otišla u Englesku da poseti svog brata za koga se sumnjalo da ne postoji. Brat je, navodno, bio samo izgovor da se dobije viza. Uprkos sumnjama, tetka se ubrzo javila pismom. U pismu beše i slika: sedela je u ujakovoj bašti za stolom prepunim čokolade, kafe, šunke, banana, maslaca, svega što se nije moglo videti na našoj trpezi. „Blago njoj”, reče majka posmatrajući sliku. I dodade: „Prava gospođa”. „Sve je to propaganda”, reče otac. „Znaš one naslikane pejzaže u Foto-studiju JADRAN; tamo smo se jednom slikali. Staneš ispod palme i škljoc! Tako i tamo, odeš u studio, tamo se izvan

studijâ radi po 18 časova, a sasvim mala deca vuku kočije kapitalista.” Ali još iste noći otac je krišom ustao iz kreveta i napisao tetki pismo. Hteo je svetloplavi štof sa diskretnim prugama za svoje novo odelo.

JEDNA BIOGRAFIJA

Fric D. je rođen, bolje reći pobačen, 1923. u petom mesecu trudnoće sa opakim znamenjem: na smežuranim nogama fetusa bile su male cokule. Majka mu je umrla nekoliko dana posle porođaja. „Ako preživi, rekla je Fricova baka koja ga je prihvatila, ovo će dete biti vojnik.” Fric je nekako preživeo. Komisija profesora Medicinskog fakulteta odstranila je cokulice sa njegovih nogu; stavili su tu čudovišnu obuću u teglu formalina, teglu zapečatili i ona i dan danas služi kao sredstvo očigledne nastave studentima patoanatomije. Onda su na red došle bolesti: šarlah, difterija, veliki kašalj, malarija, španska groznica, male, ovčije, velike boginje, kuga, pelagra, skorbut, tifus... To je samo mali izvod sa spiska oboljenja koja je Fric preležao do svoje šeste godine kada mu je umrla i baka. Tek tada su počele prave nevolje. Neprestano okružen lekarima koji su mrmljali na latinskom, naš junak je najpre naučio latinski, tek kasnije srpski. Kada to ne bi bilo previše cinično moglo bi se reći da je posle 1700 godina Fric bio prvo ljudsko biće kome je latinski maternji jezik. Ništa od toga nije imao. Kome je potreban izvrstan znalac latinskog u balkanskim gudurama?

Odmah nakon bakine smrti poverioci su prodali njihovu porodičnu kuću, a Frica izbacili na ulicu; o tome slučaju izveštava članak u „Politici” od 23. I 1929. Izveštač potpisan inicijalima S. V. (Stanislav Vinaver?) sa indignacijom piše o bezosećajnosti i moralnoj otupelosti malograđana koji mirno posmatraju golgotu šestogodišnjeg deteta. Koliko je poznato, članak nije izazvao gotovo nikakvu reakciju javnosti.

Na sreću, aktivistkinje Kola srpskih sestara našle su na periferiji ubogu sobicu – 2,5 x 3 kvm – i izdejsstvovale neku penziju tako da Fric nije ostao bez ikakvih sredstava za život; socijalna svest nije sasvim zatajila ni u njegovom slučaju. Istini za volju, neki poznavaooci Fricovog hoda po mukama, skrenuli su mi pažnju da u pitanju nije bila penzija nego stipendija koju je kasnije morao da vrati do poslednje pare, ali to nisu proverene činjenice. Na kraju krajeva – nisu od bitnog značaja za povest o Fricovom životu. Tako je Fric od svoje šeste godine života bio prisiljen da uprkos više nego krhkom zdravlju vodi brigu o sebi potpuno sam, ukoliko ne računamo povremene (o Uskrsu, Božiću, itd.) posete članova dobrotvornih društava koji su Fricu poklanjali jedanput halbcilinder, drugi put kompas, treći put abažur – dakle stvari potpuno izlišne. Fric se sam

upisao u prvi razred. Prethodno je naučio da čita i piše od kaluđera u manastiru sv. Trojica. Tamo je, uzgred, naučio i grčki. Iako je bio prepušten ulici nije se, poput Olivera Tweesta i sličnih, odao lopovluku i poročnom životu. Sam je pripremao sebi hranu, prao rublje i uzgred stizao da bude odličan đak. Sve je govorilo da će od njega ispasti dobar *selfmademan*. Ali sudbina je imala drugačije planove. Iznenada je, ko zna otkud, iskrsao Fricov otac. Fric je tada imao dvanaest godina. Uprkos tome što je krajnje bezobzirno ostavio majku i njega, uprkos tome što se kasnije ispostavilo da mu uopšte nije otac, Fric je starog prihvatio radosno. Sada je trebalo hraniti dvoja usta, a matori razvratnik je voleo i da popije. Naravno, od školovanja više nije moglo biti ništa; penzija koja je jedva dostajala i za Fricove skromne potrebe, postala je nedovoljna. Fric se ispisao iz škole i zaposlio se – uobičajena pojava u kapitalizmu – u svojoj trinaestoj godini u Državnoj fabrici brdskih topova. Ustajao je zorom i do večeri rintao pored užarenih peći. Finansijska situacija se vremenom popravila, pa su se uskoro lažni otac i pravi sin preselili u veći i udobniji stan.

Onda je Fricov tobožnji otac odlučio da se ponovo oženi. Njegova treća žena, sirova i neuka, koristila je svaku priliku da muči pastorka. Ništa

ново. Stvari tako teku od Pepeljuginih vremena i teći će do kraja sveta i veka, ako taj košmar uopšte ima kraja. Fric je sve to podnosio trpljenjem ravnim onom prvobitnih hrišćana. Niko nikada nije čuo grubu reč, psovku ili kletvu iz Fricovih usta; računao je bolje ikakav nego nikakav dom, bolje ikakav nego nikakav otac. I samo ponekad, stisnutih zuba, da ga niko ne bi razumeo, govorio je rečima jezika koji je prvo naučio: *perdurabo* – izdržaću. Staljin bi znao da ceni Fricove kvalitete; Fric je zaista bio čovek posebnog kova. Ali Staljin je bio daleko. Da bi, makar prividno, savladao ogromno rastojanje koje ih je delilo, Fric je nosio sliku Josifa Visarionoviča u novčaniku. Pomno je čitao klasike marksizma i maštao o svetu pravde i socijalne jednakosti. To ga je skupo stajalo. Prilikom jedne provale uhapšen je i osuđen na sedam godina robije. Pogrešno bi bilo misliti da je imao olakšica zbog svojih godina; naprotiv, zatvorski čuvari su ga, baš zbog toga, proganjali više od odraslih jer prestupi dece izazivaju veći gnev nego isti prestupi odraslih. Na robiji je dočekao početak rata. Naravno, nije pušten. Prebačen je u zloglasni logor u Mauthausenu. Budući iznuren, neupotrebljiv za težak fizički rad, bio je predviđen za gasnu komoru. Sa jednom

grupom Cigana i Jevreja upućen je na egzekuciju. Čuvari nisu mogli da veruju očima kada su otvorili vrata: u gomili ugušenih ljudskih tela Fric je stajao neozleđen. Ponovili su postupak. Fric je i dalje bio živ. Od najranijih godina mučen bolestima, impregniran otrovima, postao je imun. Disati ne disati – to je za Frica bilo stvar raspoloženja. Ali kada nekome sve ide naopako od rođenja, kao što je njemu išlo, za takvoga nema srećnih okolnosti. Umesto da ga dotuku motkama ili hicima iz pištolja – toliko imun nije bio – esesovci su ga uputili na zloglasna medicinska istraživanja kojima je rukovodio dr Mengele. Istraživali su, upotrebljavajući Frica kao zamorče, mogućnost imuniteta ljudskog organizma na bojne otrove. Bio je podvrgnut monstruoznim operacijama, bolje reći vivisekcijama, vršenim bez ikakve anestezije više od dvadeset puta. Njegovo krhko telo beše prekriveno strašnim ožiljcima. Tako je sačekao i kraj rata i vratio se u zemlju. Da odahne? Da se odmori? Ni govora. Pozvan je na odsluženje vojnog roka. Jedanput, dvaput, triput. Sa produžecima, Fric je proveo u vojsci ukupno dvanaest godina. Svaki put su mu objašnjavali da je posredi administrativna greška, da će se sve razjasniti, ali Fric je znao da administracija ne greši. Tek mnogo kasnije se saznalo za pravi uzrok Fricovog

dugog vojnikanja, uostalom predskazanog proročanstvom njegove bake. Čista logika. Toliko jednostavno da je moralo izmaći pažnji. U Vojnom odseku su, naime smatrali, da je Nemačka izgubila rat; Fricu nije bilo pravo ime Fric, to mu je bio nadimak; čak nije bio ni plavokos, ali su odgovorni smatrali da svako ko makar asocira na Nemačku i sve što je nemačko zaslužuje da bude kažnjen. Vredi navesti nekoliko statističkih podataka: tokom dvanaestogodišnjeg potucanja u uniformi Fric je prešao 134 000 kilometara pešice, ispalio 14 567 manevarskih i 9 887 bojevih metaka; ogulio 23 000 kilograma krompira, 5 000 kg mrkve; proveo na straži 16 000 sati. Pa ipak, nije bio loš vojnik. Kući se vratio sa medaljom „Odličan strelac”. Ali kuću nije zatekao na mestu. Bila je srušena u ratu. To je dotuklo Frica. Srušio se na ulici i prebačen je u bolnicu. Lekar koji ga je primio i pregledao nije mogao da veruje rezultatima: pritisak mu je bio samo 30/10. „Ovo je beznadežan slučaj”, rekao je lekar kolegama. „Mislim da se tu ništa ne može učiniti.” Uprkos tome što je imao samo dvestotinak crvenih krvnih zrnaca – jako lošu krvnu sliku – i temperaturu od 48°C koja nikako nije spadala, Fric je proživio još četiri meseca, tačno onoliko koliko je rođen

pre vremena. Tako je krug njegovog života bio zatvoren.

Vele da je zadnjih dana ponovo progovorio latinskim, jezikom svog detinjstva i da je govorio neprestano. Za žaljenje je što se nije našao niko da zabeleži Fricovu ispovest. Ostale su zapamćene samo njegove poslednje reči: *ubi nihil vales, ibi nihil volis*. Nije isključeno da je to mistifikacija jer se ta izreka pripisuje teologu Gelincxu i u prevodu znači: Tamo gde ništa ne vrediš, nemoj ništa ni želiti.

//////////////////////**SVETISLAV BASARA** (1953)
piše romane, priče, eseje, drame, kolumne.

Objavio je knjige: *Napuklo ogledalo, Peking by Night, Kinesko pismo, Fama o biciklistima, Bumerang, Džon B. Malkovič, Kratkodnevnicu, Looney Tunes, Mongolski bedeker* (Nolitova nagrada), *Na Gralovom tragu, Na ivici, Sveta mast, Ukleta zemlja, Srce zemlje, Uspon i pad Parkinsonove bolesti, Izgubljen u samoposluzi, Dnevnik Marte Koen, Stradija, Fundamentalizam debiliteta, Eros, Giros i Tanatos, Drvo istorije, Tajna istorija Bajine Bašte, Početak bune protiv dahija.*

Za roman *Uspon i pad Parkinsonove bolesti* dobio je NIN-ovu nagradu za najbolji roman objavljen 2006. godine.

Prvi je dobitnik nagrade Fondacije Borislav Pekić.

NAJTEŽE I NAJLAKŠE

Najteže je onima koji ne mogu nikako
Oprost zatražiti,
A dobro znaju da grdno su pogrešili.
Ima takvih ljudi, takvih mučenika.

Najlakše je onima koji u mladom grehu
Sklopčani spavaju,
I u dosadi večnoj grokću, stenju, zevaju.
Dani im u ludosti prolaze, u plamenu.

KRAJ LETA

Kraj leta je vreme kad zahvaljujem
ponorima zemlje i neba

Mračni utisci mog života
zasuti su nebeskim žarom

Dani koji su prošli
Nisu sasvim izgubljeni

Jer u danima koji slede
Ja ću, ipak, okrilatiti

Imaću krila na leđima
Kržljava krila mala

A ti onda dođi i povedi me sa sobom
Moj pernati i tihi putovođo

KAD NIKOG NEMA

Kad nikog nema, sedam za sto
i razmišljam o tome
šta mi je poezija dala i uzela.

U nekoliko reči,
U nekoliko živih slika,
Zapisiavao sam trenutna viđenja.

Ono što je bilo i nestalo,
Oduzima mi i danas dah.

Bilo je tu povuci-potegni,
i osoba svakojakih
(koje kinje)
i zbitija nedoličnih
(sram da bukti),
i glasova zagrcnutih
(mučitelja).

Život siromahov
ukrasio je svako na svoj način.

LJUDI U OBRTNIM VRATIMA

Ljudi u obrtnim vratima
moji su najbliži rođaci.

Uzrujana lica,
koja nikada nisam video,
približavaju mi se i nestaju.

Tek poneko rekao bi ponešto
ali kao da, u posljednjem
trenutku, odustane.

Nema se tu šta reći.

Vrata se okreću,
sve je u pokretu, svi smo u mlinu.

Od nas se ludo brašno
za pekaru nekog đavola pravi.

PRED SUPERMARKETOM

Pred supermarketom našao sam
Praznu kartonsku kutiju
I seo u nju.

Moja luda draga
Ovuda će proći i mene kupiti.

Biću opet njen, zauvek njen.
Ona će me u naručju odneti, u noć.

NIŠTA NIJE PREĆUTANO

Ništa nije prećutano.
Sve je već rečeno
i izgubljeno.

//////////////////////**NOVICA TADIĆ** (1949–2011)
objavio je knjige pesama: *Prisustva* (1974), *Smrt
u stolici* (1975), *Ždrelo* (1981), *Ognjena kokoš*
(1982), *Pogani jezik* (1984), *Ruglo* (1987), *O bratu,
sestri i oblaku* (1989), *Kobac* (1990), *Ulica* (1990),
Napast (1994), *Potukač* (1994), *Nepotrebni
saputnici* (1999), *Tamne stvari* (2003), *Neznan*
(2006), *Đavolov drug* (2008). U ovom izboru su
pesme iz zbirki *Neznan*, *Tamne stvari* i *O bratu,
sestri i oblaku*.

edicija **MALA KUTIJA**, drugo kolo
knjiga peta

SVETILSAV BASARA
BUNA NA DAHIHIHIHIHIJE

*Izdavač: Grupa 484 / www.grupa484.org.rs
Za izdavača: Vladimir Petronijević
Izabrala i uredila: Ružica Marjanović
Autorka teksta na poleđini: Jana Danilović,
studentkinja*

*Lektura i korektura: Slavica Miletić
Grafički oblikuje: Škart
Štampa: Standard 2
Beograd, 2011.*

Ova publikacija je urađena uz pomoć Evropske unije.
Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost autora i
izdavača i ne predstavlja stavove Evropske unije.

